

OT SO'Z TURKUMINI O'RGATISHDA MEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH

*Bakiyeva Xilola Sapayevna,
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Boshlang'ich ta'limda ona tili va uni o'qitish metodikasi kafedrasida dotsenti. Toshkent davlat pedagogika universiteti*

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕДИА-ИНСТРУМЕНТОВ В ОБУЧЕНИИ СЛОВАРНОМУ ЗАПАСУ

*Бакиева Хилола Сапаевна,
Доктор философии (PhD) в области педагогических наук, Родной язык и методика его преподавания в начальных классах доцент кафедры. Ташкентский государственный педагогический университет*

THE USE OF MEDIA TOOLS IN TEACHING VOCABULARY

*Bakieva Khilola Sapaevna,
Doctor of Philosophy (PhD) in the field of pedagogical sciences, Mother tongue and the methodology of its teaching in primary grades assistant professor of the department. Tashkent State Pedagogical University*

Annotatsiya. Ushbu maqolada "Ot so'z turkumi" o'rganiladigan darslarda mavzuga doir til birliklarini tanlashga, tahlil qilishga, o'quvchilarining ijodiy izlanishlarini talab etadigan vaziyatlar yaratishga, tahlil jarayonida grammatik hodisaning xususiyatlari aniqlashga, misollar tahlilida yozma nutqda so'zning qo'llanish o'rniga alohida ahamiyat qaratilgan.

Kalit so'zlar: tilshunoslik, qobiliyat, grammatika, media vosita, ot, egalik, kelishik qo'shimchalari, tovush, morfemika, orfoepiyada

Аннотация. В данной статье на занятиях «Имена существительные» необходимо выделить и проанализировать языковые единицы, относящиеся к теме, создать ситуации, требующие творческого поиска учащихся, определить характеристики грамматических явлений в процессе анализа, анализировать употребление слов в письменной речи при разборе примеров, особое внимание уделяется вместо этого.

Ключевые слова: языкознание, умение, грамматика, носитель, имя существительное, владение, спряжение, звук, морфемика, орфография

Abstract. In this article, it is necessary to single out and analyze the language units related to the topic in the Nouns lessons, create situations that require the creative search of students, determine the characteristics of grammatical phenomena in the process of analysis, and analyze the language units related to the topic. the use of words in written discourse is given special attention in the analysis of examples.

Key words: linguistics, skill, grammar, carrier, noun, possession, conjugation, sound, morphemic, spelling.

Zamonaviy ta'limda tilni o'rgatish, tushunish va tan olish uchun o'zlariga tanish bo'lgan tushunchalardan foydalanilgan. Tilning shakli va ma'nosi konseptual tuzilish orqali tashqi dunyo bilan tishda onglilikka va tarbiyalanuvchining faol ishtirokiga e'tibor qaratilmoqda. Kognitiv ta'lim yo'nalishiga asos solgan pedagog olim D. Ozbel ta'lim jarayonida yetakchi usul kashfiyot ekanligini alohida ta'kidlaydi. Ta'lim oluvchi har bir topshiriqni bajarish jarayonida biror narsani yaratish bilan shug'ullansin, u berilgan topshiriqni bajaruchi ijrochi bo'lib qolmasligi lozim degan g'oyani ilgari suradi. Ona tilini o'qitishda o'quvchilarning matnda ifoda etilgan voqeani tushunish va qayta tushuntirib bera olishlaridan tashqari, unga o'z nuqtai nazari asosida munosabat bildira olishlari, ijodiy yondashgan holda matnni qayta yaratishlarini nazarda tutiladi.

Tilshunoslikning barcha bo'limlari orsidagi bog'liqlik ularni o'rgatishda shu bog'liqlikka asoslanish tamoyiliga qat'iy amal qilishni taqozo etadi. Ma'lumki, tilning lug'at tarkibi grammatikasiz aloqani ta'minlay olmagandek, grammatika ham so'zlarsiz kishilar orasidagi aloqani ta'minlay olmaydi. O'quvchilarning aloqa vositasi bo'lgan til imkoniyatlaridan to'laqonli foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantirishda tilshunoslikning har bir sathiga doir ma'lumotlar muhim o'rin tutadi.

O'quvchilarning aqliy qobiliyati va grammatik umumlashdirish malakasi qanchalik

rivojlangan bo'lsa, so'z va gaplarning konkret ma'nosidan qat'i nazar so'z shakllariga va ularni o'zaro bog'lovchi vositalariga qarab ular orasidagi o'xshashlik va farqli tomonlarni tez anglaydigan va to'g'ri tahlil qiladigan bo'ladilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining hayotiy-ma'naviy imkoniyatlarini hisobga olgan holda media vositasida mediarasmlar, mediashakllar, mediamatnlar ustida ishlash texnologiyalarini ishlab chiqish ona tili ta'limining maqsadi va vazifasini amalga oshirish imkonini beradi.

4-sinfda "Ot so'z turkumi" o'rganiladigan darslarda mavzuga doir til birliklarini tanlashga alohida e'tibor qaratiladi. Til birliklari tahlilida o'quvchilarining ijodiy izlanishlarini talab etadigan vaziyatlar yaratiladi. Tahlil jarayonida grammatik hodisaning xususiyatlari aniqlanadi, o'zlari o'rganilayotgan hodisaning ta'rifni chiqaradilar, bir-birlarining bergan ta'riflariga munosabat bildiradilar. Misollar tahlilida yozma nutqda so'zning qo'llanish o'rniga alohida ahamiyat qaratiladi.

Ma'lumki, bilish faoliyati insonni voqelikni bevosita sezishi, his etishi bilan boshlanadi. Inson moddiy olamda yashar ekan, u o'z atrofidagi narsa-hodisalar, o'simliklar va hayvonlarni kuzatadi, ularga o'z munosabatini bildiradi. Hayvon va qushlarga xos ijobiy va salbiy xususiyatlar, ularning hayot kechirish tarzi, insonlarga foydasi va zarari til yordamida ifoda etiladi. Bu holatlar obrazli bo'lgani uchun inson hissiyotiga kuchli ta'sir qiladi va uning ongida muhrlanib qoladi.

Boshlang'ich sinfda o'quvchilar predmet tushunchasini ko'z bilan ko'rish va qo'l bilan ushlash mumkin bo'lgan narsalar deb biladi. O'quvchilarning borliqdagi hamma narsa predmet ekanini anglashlari uchun media vositasida tabiat tasviridan foydalanish, tasvirda ko'rgan narsalarining nomini aytirish va daftarlariga yozdirish, ya'ni predmetlar to'plamini hosil qildirish orqali predmet tushunchasi juda keng tushuncha ekanini, predmetlar xilma-xil bo'lishini bilib olishlariga erishish lozim. Bunda media vositlaridan foydalangan holda narsalarni ko'rsatish va ularning nomlarini so'rash o'quvchilarda predmet tushunchasini ongli anglashlariga erishishda qulaylik tug'diradi.

Media vositalari ayniqsa kichik yoshdagi o'quvchilarning ko'rib o'rganishga bo'lgan qiziqishlarining kuchliligi sabab diqqatini ta'lim jarayoniga to'liq jalb qilishni va faollashuvini, o'rganilayotgan ma'lumotni ongli o'zlashtirishini ta'minlaydi.

Tabiatdagi o'zgarishlarni multimedia orqali namoyish qilish ham jonli, ham fasllar almashinuvi bilan bog'liq hodisa va narsa nomlarining kelib chiqish sabablarini bilish imkonini beradi.

O'quvchilarga quyidagi topshiriq beriladi:

1. Har bir faslga oid hodisa va narsalar nomini ayting.
 2. Har bir faslga oid so'zlar nega farq qilyapti?
 3. Fasllar nega o'rin almashadi?
 4. Birinchi qaysi faslga oid so'zlarni yozasiz? Nima uchun?
 5. Qaysi faslga oid so'zlar ko'p ekan? Nima uchun aynan shu faslga doir so'zlar ko'p?
1. Qish fasli:
 2. Bahor fasli:
 3. Yoz fasli:
 4. Kuz fasli:
 5. O'zingiz yoqtirgan fasl haqida hikoya yozing.

Ot turkumiga doir ma'lumotlarni tilshunoslikning fonetika, morfemika, orfografiya va orfoepiya bo'lumlari bilan bog'liqlikda o'rganish metodik shartlari biri sanaladi. Chunki har bir so'zning ma'no tomoni, fonetik tarkibi, talaffuzi, imlosi mavjud. Otlar tahlilida uning tovush tarkibiga, u bilan bog'liq bo'lgan ma'no o'zgarishlari, talaffuzi, imlosi ustida ishlash o'quvchilarda tilga sezgirlikni tarbiyalaydi. O'quvchilar yozgan matn tahlilida ayni tomonlariga e'tibor qaratiladi.

Masalan, multimedia vositasida x va h harflari tushirilgan otlar, soʻzlar tagida “yigʻlab turgan harflar” va oʻylab turgan bola namoyish qilinadi:

.irmon, dara.t, char.palak, .urmacha, .at, sho., .ovli, Shu.rat, .osiyat, .unar, mi., .avo, ta.t, ta.ta, an.or, .aykal, .ayvon.

Oʻquvchilar multimediani koʻrib boʻlgach, ularga quyidagi savol va topshiriqlar beriladi:

1. Multimediyada qanday holat yuz berganini toping.

2. Bola nimani oʻylab qoldi?

3. Siz bolaga qanday yordam berishingiz mumkin?

Oʻquvchilar bolaga h va x harflarini qoʻyishda yordam beradi. Harfi notoʻgʻri qoʻyilgan soʻzlar oʻz joyiga qaytib ketadi, toʻgʻri qoʻyishsa, h va x harfli soʻzlar ikki guruhga ajralib joylashadi.

Topshiriq. Nima uchun soʻzlar ikki guruhga ajralib qoldi?

H va x harfli soʻzlarni daftaringizga ikki ustun shaklida guruhlab yozing.

Insonlarga atab qoʻyilgan nomlarni oʻrgatishda quyidagi media vositasida namoyish qilinadi:

toʻlqin – (rasm: suvning toʻlin-toʻlqin boʻlib oqishi) – Toʻlqin (bola rasmi)

uchqun (yonib turgan taxtadan uchqun otilib turgani) – Uchqun (bola rasmi)

rayhon (rayhon oʻsimligi) – Rayhon (qiz qasmi)

gul (gul ochilib turgani) – Gul (qiz rasmi)

arslon (arslon rasmi) – Arslon (bola rasmi)

lochin (qush rasmi) – Lochin (bola rasmi)

temir (temir boʻlagi rasmi) – Temir (bola rasmi)

sayyora (yer sayyorasi rasmi) – Sayyora (qiz rasmi)

yer (quruqlik rasm) – Yer (yer shari rasmi)

Savol va topshiriqlar: Soʻzlarni va rasmlarni kuzating. Bir xil soʻzlar nima uchun ikki xil (kichik va bosh) harf bilan yozilgan?

Atab qoʻyilgan soʻzlarni qanday kelib chiqar ekan?

Oʻzingizning ismingizning nimadan kelib chiqqanini oʻylab koʻrganmisiz? Ismingiz qanday maʼnoni bildiradi?

Joy nomlari va ularning kelib chiqishi, maʼnosi va imlosi ustida ham shu tarzda tahlil va izlanishlar uyushtiriladi.

Otlarning egalik va kelishik qoʻshimchalari bilan qoʻllanishi mavzulari gap yoki soʻz birikmasi asosida oʻrgatiladi. Shundan anglashiladiki, bu mavzular tilshunoslikning sintaksis (boshlangʻich sinfda morfologiya va sintaksis atamaları qoʻllanmaydi), orfoepiya, orfografiya boʻlimlari bilan bogʻliq holda oʻrgatiladi. Otlar egalik va kelishik qoʻshimchalari bilan qoʻllanganda tovush oʻzgarish hodisalari yuz beradi. Otning morfemik tarkibidagi oʻzgarish orfoepiyada namoyon boʻladi. Aytilishi uning tarkibiy qismidagi grammatik birliklar bilan mos kelmay qoladi. Masalan: bilak+i= bilagi, taroq+i=tarogʻi, qishloq+i=qishlogʻi, singil+im=singlim. Bunday soʻzlarning asosini topa olmagan oʻquvchi qoʻshimchalarini ham toʻgʻri aniqlay olmaydi. Shuningdek, bunday soʻzlarning yozilishiga aloqador boʻlgan orfografik qoidaning ham mazmuniga tushunmaydi.

Multimedia vositasida bilak, taroq, qishloq, qiz bolaning rasmi chiqadi. Predmetlar yoniga –i, –im qoʻshimchalari talaffuz qilib chiqariladi.

+ -i= bilagi

Qolgan predmetlar shu tartibda tushuntiriladi

Yuqoridagi mavzularni oʻrganish jarayonida diktant, bayon, insho kabi yozma ishlar tashkil etiladi. Yozma nazoratlar ham multimedia vositasida tashkil etiladi.

(Multimediyada tasvirlanadi: Yaponiyada soatiga 360 km tezlikda poyezd ketyapti. Vagonda hamma kitob oʻqiyapti. Qarasam, bitta men kitob oʻqimayotgan ekanman. Uyalganimdan men ham diplomatimni ochib kitob oʻqishga tushdim.)

Said Ahmad rasmi va audiodan quyidagi gap aytiladi: Kitobga nisbatan hurmat-eʼtiborda hech kim yaponlarning oldiga tusha olmasa kerak.

Topshiriq. Multimediyada koʻrgan holatlaringizdan nimalarni angladingiz?

Yozuvchi Said Ahmad nima uchun bu voqeani yozib qoldirgan?

Nima uchun odamlar kitob oʻqiydi?

“Kitobning inson hayotidagi oʻrni” mavzusida insho yozing.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. To'xliyev B., Shamsiyeva M., Ziyodova T. O'zbek tili o'qitish metodikasi.-T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamharmasi nashriyoti. 2006. 6-bet. 192-b.
2. Matchonov S. va b. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. –T.: Zebo prints. 2022. -642 b.
3. Masharipova, U. (2021). THE ROLE OF INNOVATION IN CONTINUOUS EDUCATIONAL SYSTEM. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(4), 168-176.
4. Masharipova, U. (2019). FORMATION OF INNOVATIVE CULTURE OF FUTURE TEACHERS PRIMARY SCHOOL. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(6).
5. Masharipova, U. A. (2021). The Formation of Innovative Culture of Future Teachers of Primary School in the Process of Professional Development. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 2(2), 33-35.
6. Nusratova, K. C. (2021). RELEVANCE OF THE TOPIC OF WAR IN UZBEK CHILDREN'S LITERATURE (ON THE EXAMPLE OF THE WORK OF THE WRITER SAFAR BARNOEV). *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(12), 740-745.
7. Bakiyeva, H. (2019). DEVELOPING ARTICULATION OF ELEMENTARY CLASS STUDENTS USING INDEPENDENT WORK METHODOLOGY. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol, 7(6).
8. Jabborovna, S. X. (2022). The Significance of Phonetics Department in Mother Language Acquisition of Primary Students